

מסכת מנחות, פרק ראשון

דף ב

‘מנחת חוטא ומנחת קנאות... מנחת נדבה’ –

המנחות נחלקות לכמה סוגים, כפי שסידרם הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפירוש מסכת מנחות: הסוג האחד הוא זה של מנחות הבאות עם הזבח ונשרפות עמו, והן הקרויות **מנחת נסכים**. סוג זה קיים הן בקרבנות הציבור הן בקרבנות היחיד. בעולה ובשלמים אך לא בחטאת ובאשם [מלבד בחטאת המצורע ואשמו, שקרבה עמהם מנחת נסכים]. מנחה זו עשויה סולת בלולה בשמן זית. הכמות משתנה בהתאם לסוג הקרבן – קטני הצאן, גדולי הצאן, או בקר. קרבן העוף אינו טעון נסכים. [במשנה (להלן סח): נקראת מנחת נסכים 'מנחת בהמה'].

כל שאר המנחות אשר אינן נשרפות עם הקרבן, מחולקות לשני סוגים עיקריים: מנחות ציבור ומנחות יחיד.

מנחות הציבור – שלש;

מנחת העומר הקרבה בט"ו בניסן. באה מן השעורים.

שתי הלחם – שבעצרת.

לחם הפנים – 12 חלות הנאכלות על ידי הכהנים בכל שבת.

מנחת היחיד מחולקת לחמשה חלקים; –

מנחת חוטא. היא 'מנחה חרבה' שאין בה יציקת שמן ולא מתן לבונה. מנחה זו באה על ידי הדל שאין ידו משגת, בחטאים שדינן ב'עולה ויורד' – [טומאת מקדש וקדשיו; שבועת ביטוי; שבועת העדות].

מנחת קנאות – מנחה שחייבת בה הסוטה. באה מקמח שעורים, ללא שמן ולבונה. מקריבים ממנה קומץ על המזבח, והשאר נאכל לכהנים.

חלות תודה ורקיני נזיר – אלו מינים שונים הבאים עם קרבן תודה או עם קרבנות הנזיר. לאמיתו של דבר אינם בגדר 'מנחה' [והראיה, שגם אם הכהן מביאם – נאכלות, ואילו היו 'מנחה' הלא כל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל] אלא חכמים קראוה 'מנחה' בלשון מושאלת (ועפ"י גמרא להלן מו: וכ"כ רש"י להלן קד: ד"ה מדברי; תוס' נב: ד"ה כל).

מנחת חביתין [נקראת גם 'חביתי כהן גדול' או 'מנחת כהן משיח'] – היא עשירית האיפה שמקריב הכהן הגדול בכל יום, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב. וכן כל כהן שנכנס לעבודה, תחילת עבודתו בהבאת מנחה זו. ואינה נאכלת, כשאר מנחת כהן.

מנחת נדבה – מנחה שאדם נודר או נודב להביאה. יש במנחה זו חמשה מינים אפשריים, ככל אשר

מחייב את עצמו: 'מנחת סולת' – סולת בלולה בשמן. מאפה תנור – יכולה לבוא משני מינים; חלות או ריקים. מנחה על המחבת, או מנחת המרחשת. כל אלו באות סולת; לא פחות מעשרון, או למעלה מזה – כפי נדרו. [עשרון – מדת נפח השהו לכ-4.3 – 2.4 ליטר. עפ"י שתי השיטות העיקריות בחישוב מדות הנפח]; טעונות שמן [לוג = כ-597 – 345 סמ"ק] ולבונה; נקמצות, ושייריהם נאכלים לכהנים. היתה של כהן – נקטרת כולה.

'כיצד לשמן ושלא לשמן – לשם מנחת חוטא ולשם מנחת נדבה...' משום שמנחת חוטא ומנחת נדבה הן מנחות שונות וחלוקות בדיניהן, לכך נחשב 'שלא לשמה', אבל מחשבת שינוי מחובה לנדבה גרידא נראה שאינה מחשבת 'שלא לשמה' וכשר ועלה לחובתו, וכגון הוובח עולת יולדת לשם עולת נדבה. כן כתב בספר 'חדושים ובאורים' (א,ב).

ואולם הרש"ש (בריש זבחים) דייק מדברי רבי עובדיה מברטנורא שם שהשוחט נדר לשם נדבה – לא עלה לחובתו. אבל דעת הרש"ש עצמו נוטה שכשר ועלה. (ע"ש שכתב להוכיח ג"כ מהסוגיא שלפנינו. וע' במובא שם ביישוב קושית הגר"ס). וכן מובא בחזו"א (לב,לא) שנראה שאין זה בגדר שינוי קדש.

'עולה ששחטה שלא לשמה – אסור לזרוק דמה שלא לשמה'. לענין שינוי בעלים, האם מותר לשנות לאחר ששחט שלא לשמה – ע' במובא ביוס"ד ריש זבחים.

'אם כמה שנדרת עשית – יהא נדר, ואם לאו – נדבה'. וחייב להביא קרבן אחר לנדרו. ואעפ"י שכבר מסר קרבן נדרו לכהן ועשה כל המוטל עליו, אעפ"י כהיות והכהן העובד פסל, לא יצא זה ידי חובת נדרו. ע' בזה במשנה למלך (מעשה הקרבנות יד,ה) ובמובא בזבחים ב: ד:

'אבעית אימא סברא, משום דמשני בה כל הני, לישני בה וניזיל?! ואיבעית אימא קרא: מוצא שפתין... ואם לאו יהא נדבה, ונדבה מי שרי לשנויי בה?!' אפשר שיש נפקותא בין שתי האפשרויות; אם מקרא, הרי גילה הכתוב שדינו ממש כנדבה, ואם קיים איסור 'לאו' במחשבת שלא לשמה (ע' בסמוך) – יהא גם בזה. אך אם אינה אלא סברה, אפשר שאינו לאו גמור אלא איסורא בעלמא להמשיך לשנות. ומצינו כעין זה, שיש חילוק לדינא בין 'איבעית אימא סברא' ל'איבעית אימא קרא' (עפ"י חדושים ובאורים א,ג).

(ע"ב) 'ונדבה מי שרי לשנויי בה?!' כאן פרש רש"י מקור האיסור לשנותה שלא לשמה, מואם זבח שלמים קרבנו – שתהא זביחה לשם שלמים (והוא על פי גמרא זבחים ד.). ואולם במקום אחר (זבחים ב: וע"ע להלן בסמוך בד"ה מכדי ובהדושי רעק"א. וע' בשטמ"ק וברה"ז וצ"ק וטהר"ק כאן) כתב רש"י שיש במחשבת שלא לשמה משום אזהרת 'לא יחשב'. [ואפשר שיש נפקותא לענין מלקות, וכן לענין לאו דלא תאכל כל תועבה]. וכבר נשאו ונתנו בדבר בספרי אחרונים].

יש מן האחרונים שבארו על פי דברי הרמב"ם (פסולי המוקדשין יח) שהמחשב בקדשים מחשבה שאינה נכונה הרי הוא כמטיל מום, והרי לענין מנחות נסתפקו (להלן פה) האם קיים איסור הקרבת בעל מום, הלכך כאן שמדובר על מנחות, נמנע רש"י לפרש אזהרת 'לא יחשב' שענינה משום מום (עפ"י חתם סופר חו"מ, השמטות סי' רד); שואל ומשיב מהדו"ד ח"ב קלט).

ויש שפרשו, מפני שמדובר כאן שכבר חישב מחשבת 'שלא לשמה', שוב אין איסור 'לא יחשב' על

תוספת מחשבה, שהרי אינו מוסיף כלום בעצם פסלות הקרבן (ע' בשו"ת בית הלוי ח"א ל, טו. וע"ע בחדושי הגר"ס כאן ובספר עיון התלמוד לג"ר אבא ברמן שליט"א, קדשים-א עמ' טו, שדגו בדבר). עוד דנו לאור דברי הרמב"ם, שמא אין לאו ד'לא יחשב' אלא בפסח וחטאת שנפסלים ממש, אבל כל שכשר ולא עלו אינו נחשב כמטיל מום (ע' באחרונים שם ובספר 'ראש המזבח' ריש זבחים; 'חדושי הגר"ז על הש"ס'; עמודי אור סוס"י קיב בהגהה; אבי עזרי פסולי המוקדשין (חמישאה) טו, ג איסור"מ ג, ו; חדושים ובאורים מנחות א, ג). וע"ע: טהרת הקודש ריש זבחים; חידושי פני אריה (בסוף ספר פני יהושע ב"ק ה.); בית הלוי ח"א סוס"י ל; אחיעזר ח"ג כה, ג; חדושי הגר"ז בענגיס ח"ב טז, ד; קהלות יעקב זבחים ד. וע"ע במצוין ריש זבחים ושם בדף טו סע"ב.

'שהקומץ מחבת לשום מרחשת מעשיה מוכיחין עליה לשום מחבת'. ואם תאמר, מאי שנא מחבת לשם מרחשת משוחט עולת פר לשם עולת כבש שכיון שהכל עולה אין זה שינוי כלל? – יש לומר, שם אין שינוי בעבודתו והכל קרבן אחד, אבל כאן יש בהן שינוי בקודש, במעשה העבודה, הלכך נחשבים קרבנות חלוקים (עפ"י חזון איש קמא כו, ב).

זרמי דר"ש אדר"ש... אמר רבה לא קשיא כאן בשינוי קודש כאן בשינוי בעלים...' – ואין לתרץ שניהם בשינוי קדש, כאן במנחת חוטא לשם נדבה, שזו חריבה וזו בלולה, כאן במנחת חוטא לשם מנחת קנאות ששתיהן חרבות – שהרי גם באלו מעשיהם מוכיחים עליהן, שזו באה סלת ומן החטים וזו קמח מהשעורים.

כתב רש"י: כל הך מחשבה דקדשים – הוצאת דיבור בפה הוא'. ואין הדבר מוסכם בין הראשונים. וכבר הרבו האחרונים לשאת ולתת בדבר – ע' במצוין בזבחים ב: כט: ולהלן ג טו:

'אלא מעתה עולת העוף שמלקה למעלה משום חטאת העוף'. נראה שיש לגרוס לשום (ככלל הסוגיא), כי 'משום' משמע שטועה וסבור שהיא אחרת (כמבואר בזבחים מו:), ובאנו לשאלת עקירה בטעות, וקיימא לן [לרוב השיטות] שאינה עקירה וכשר (ע' להלן מט ובמובא בזבחים ב:).

'האמר מר מליקה בכל מקום במזבח כשרה'. ע' במצוין בזבחים סג – מחלוקת הראשונים האם מליקת חטאת העוף כשרה בעזרה מחוץ למזבח, אלא שהדרך למלוק במזבח כדי שהדם לא יאבד עד שמביאו למזבח, ולכך נקטו כאן 'מזבח', או אין כשר אלא במזבח.

'עולת העוף שמיצה דמה...'. כאן (ולהלן צו:): פרש רש"י 'מיצוי' – שסוחט בין אצבעותיו בעוף, ונצוק הדם מזונק למרחוק. והעיר הרש"ש (וכן בהר צבי) על דברי רש"י בזבחים (סד: וכ"כ בפירוש התורה וכ"מ ברש"י בכריתות כו:): שמפרש שסומך בית מליקתו למזבח ודוחקו אליו. וע"ע ברש"ש בזבחים שם, שהביא ראיות לכאן ולכאן.

[לכאורה נראה לדינא ששניהם כשרים, שהרי מלשון הכתוב אין במשמע שפעולת המיצוי צריכה להעשות ע"י גוף המזבח דוקא; ונמצאה דמו על קיר המזבח/ ולא 'בקיר']. וכן (שם ה) 'מצה אל יסוד המזבח'. ולכן נראה שכוונת רש"י כאן שאף זה בכלל מיצוי ולא הזאה, אבל הוא הדין אם מגיע בית השחיטה לקיר ודוחק, הוי מיצוי מעליא. וכ"מ בזבחים פת. דפריך הוא דאמרי דמגע להו בקיר המזבח 'הא הזאה היא? מיצוי הוא!']

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

מסכת מנחות, פרק ראשון

דף ב

א. אלו עבודות מעבודות המנחה, פוסלת בהן מחשבת 'שלא לשמה'?

מחשבת שלא לשמה מועילה בעבודת הקמיצה, בנתינת הקומץ בכלי [בין שחשב הנותן בין שחשב אוהו הכלי בשעת מתן הקומץ. ז.ו.]; בהולכתו, ובהקטרתו על המזבח – בכל אחת מן העבודות הללו מועילה מחשבת שלא לשמה, או לשמה ושלא לשמה, או של"ש ולשמה, וכן מחשבת שינוי בעלים [ושאר מחשבות פסול – כדלהלן יב.]. במנחת חוטא ומנחת קנאות מועילה המחשבה לפסול לגמרי, ובשאר המנחות – שלא לעלות לשם חובה.

א. רבי שמעון (בזבחים יד) חולק בהולכה וסובר שאין מחשבה פוסלת בה הואיל ואפשר לבטלה (תוס'; שטמ"ק כו:).

וכן צדדו בתוס' לענין קבלת הקומץ בכלי, שאפשר שלר"ש לא פסל כיון שלשיטתו (במשנה כו.) היא עבודה שאפשר לבטלה. (ע' בשו"ת שרידי אש (ח"ב סוס"י ח) שהעיר על דבריהם שאין מתן כלי דומה להולכה, שמצוה היא, ואעפ"י שאפשר ביד).

ב. בתנופה ובהגשה אין פוסלת מחשבה (תוס').

ג. מקור דין 'לשמה' במנחות, כתבו התוס' (בד"ה כל וד"ה מנחת וד"ה מכדי) שנלמד מהיקש דואת התורה... וערש"י בד"ה מכדי, וב'חדושי הרשב"א' ובשפ"א).

דפים ב – ג

דין שינוי מקום בחטאת העוף ובעולת העוף, במליקה ובמתן דמים – נתבאר בזבחים סה סו.

ב. א. מה דינן של המנחות שנעשו שלא לשמן או שלא לשם בעליהן?

ב. האם ישנם קרבנות מבעלי חיים שנעשו שלא לשמם ואעפ"כ עלו לחובת בעליהם?

ג. חטאת שנזבחה לשם חטאת אחרת, מה דינה?

א. כל המנחות שנעשו שלא לשמן כשרות אלא שלא עלו לבעלים לחובתן, וצריך להמשיך בעשייתן כשאר מנחות כשרות, לעשותן לשמן, כדין מנחת נדבה. ושייריהן נאכלים. מלבד מנחת חוטא ומנחת קנאות, שאם עשאן שלא לשמן – פסולות. (לענין מנחת העומר – ע' להלן ד"ה).

דנו המפרשים כלפי אותה עבודה עצמה שהתחיל לעשותה שלא לשמה, האם צריך להמשיך לעשותה לשמה דוקא. (ע' בחידושים המיוחסים לרשב"א; חידושים ובאורים).

רבי שמעון אומר: מנחות שנעשו שלא לשמן – כשרות ועלו לשם חובה, בין מנחת חוטא בין שאר מנחות.

ושלשה פירושים נאמרו בשיטתו; –

לפי רבה, סברת ר"ש היא שכל דבר שמעשיו מוכיחים להיפך ממחשבתו, כגון מנחת מחבת שעשאה לשם מרחשת, או חריבה לשם בלולה – אין מחשבתו כלום וכשר, שרבי שמעון דורש טעמא דקרא ומסתבר לו שלא פסלה תורה 'שלא לשמה' אלא מחשבה שאינה ניכרת מתוך מעשיו. ולפי זה במחשבת שינוי בעלים, היות ואין מעשיו מוכיחים כלום, מודה ר"ש לפסול [וכן לפירוש זה ישנם זבחים שאם עשאה שלא לשמם כשרים ועלו משום הכר מחשבתו, כמו שיבואר בסמוך]. ומאידך מנחה שעשאה לשם זבח כשרה לר"ש – שהרי מכוב הוא במחשבתו.

לרבא, טעמו של ר"ש הוא מדרשת הכתוב וזאת תורת המנחה – תורה אחת לכל המנחות, לומר שאין שינוי מחשבה ממנחה למנחה פוסלת. אבל מנחה לשם זבח – פסול / לא עלה לחובה, שהרי אין זה כלול בהקש המנחות לעשותן כאחת. רב הושעיא נסתפק בדבר, האם לרבי שמעון מנחות שנעשו לשם זבחים כשרות אם לאו, האם טעמו כרבה או כרבא.

התוס' נקטו שלפי רבא שינוי בעלים פוסל במנחות כמו לרבה. ואולם ב'חידושי הרשב"א' מבואר שכשר.

לרב אשי, רבי שמעון מדבר בכגון שאמר על מנחת מחבת 'לשם מרחשת' והרי אין אלו אלא דברי רוח, שדבריו מוסבים על הכלי ולא על המנחה עצמה. וכן חריבה לשם בלולה – לשם בילה בעלמא אמר, ולא לשם מנחה אחרת, הלכך אין אלו אלא דברי רוח. ואולם אם יאמר 'לשם מנחת מרחשת או לשם מנחה בלולה' – יפסול. [וכן שינוי בעלים – ודאי פוסל כזבחים]. הלכה כחכמים.

ב. לדעת רבי שמעון אליבא דרבה, ישנם קרבנות בהמה או עוף שנעשו שלא לשמן וכשרים ועלו לחובת בעליהם – באופנים שמעשיהם מוכיחים הפך מחשבתו; כגון עגל ופר של חטאת וכד' שחטם לשם פסח ואשם – כשרות, שהרי אין פסח ואשם אלא מן הצאן, וניכר לכל שאין בדבריו כלום.

חטאת העוף שהוזה דמה למטה כדין חטאת ועשאה לשם עולה, והלא עולה נעשית למעלה ובמיצוי ולא בהזאה – לדעה זו כשרה היא. כן יוצא מפרש"י [שאיין אומרים עולה היא אלא שעבר על הדין, שהרי שינה בשתים, במקום מתן הדם ובצורתו]. ולפירוש התוס', הגמרא חזרה בה מזה וסברה לפסול, כי אפשר שיאמרו עולה היא אלא שעבר ועשאה שלא כדינה, הלכך אין כאן 'מעשיה מוכיחים'. אולם אפשר שלפי מסקנת הגמרא 'רוב זבחים', שוב חוזרים מסברת מיעבר קעבר. ולפי זה הוא הדין במליקת חטה"ע למטה, הגם שאין שם אלא שינוי אחד – כשר. וכן קדשים קלים שעשאן בדרום לשם קדשי קדשים וכדו'.

ג. חטאת הבאה על חטא שעשאה לשם חטאת נזיר או לשם חטאת מצורע – פסולה. עשאה לשם חטא אחר, כגון חטאת חלב לשם דם או לשם חטאת עכו"ם – לרבא (י"ג רב) כשרה, ולרב אחא בריה דרבא פסולה.

א. לפי גרסה אחת בגמרא יש חילוק בדין זה בין רבי שמעון ורבנן, ולר"ש בכל אופן כשר, שדורש מזאת תורת החטאת – תורה אחת לכל החטאות'.

ב. נראה שהזבוח חטאת נזיר לשם חטאת מצורע – לרבא כשרה ולרב אחא בריה דרבא פסולה (עפ"י חו"א).

פירוט נוסף בדינים אלו – בזבחים ט.

דף ג

ג. האומר 'הרי עלי מנחה במחבת' או 'הרי זו להביא במחבת' והביא במרחשת, וכן להפך – מה דינו?